

איך להגיב לילד החורג מהקו של הבית

– מאמר רביעי –

נכתב בס"ד ע"י
הרב יחיאל פליסקין
מחבר ספר 'שתולים בבית השם'

יו"ל ע"י ארגון
'שתולים' – להצליח בחינוך'
טל: 05276-14899

לקבלת מאמרים נוספים בעניני חינוך
הצטרפו לרשימת התפוצה שלנו
בדוא"ל: A9414725@walla.co.il

להארות ותגובות בנושאי המאמר
ניתן לפנות ישירות למחבר
דוא"ל: Ymp803@gmail.com

א. בית 'פתוח' או 'סגור' – מה נכון?

בדרך כלל, לכל בית חרדי יש אופי וסגנון משלו. מניין מגיע האופי? בראש ובראשונה - מ'עקרונות', הנובעים מפסקי ההלכה, הוראות של רבנים וגדולי ישראל, דרישות הקהילה, ועוד.

וגם – מקשת רחבה של מקורות: הרקע המשפחתי של ההורים, קווי האופי שלהם, מאורעות חיים שונים שעברו, המקומות בהם גדלו, דרישות מוסדות הלימוד, ועוד.

ואם יבא אדם וישאל: **אבל מה הסגנון הכי טוב? מה הכי נכון?**

- האם להנהיג את הבית בסגנון 'סגור', או בסגנון 'פתוח'?

- האם למנוע את הילדים מחשיפה לכל דבר המגיע מבחוץ, כדי להגן עליהם מהשפעות שליליות, או להיפך, לתת להם קצת להכיר את העולם, כדי שלא יופתעו כשיגדלו אליו?

- האם להעניק להם בהרחבה משחקים וממתקים כדי שלא יחסר להם כל טוב בבית, או למעט בכך כדי שלא יהיו מפונקים?

לשאלות מסוג זה, בדרך כלל אין תשובה אחת נכונה, תשובות רבות יכולות להיות נכונות. לכל בית יש מהות משלו, וקו חינוכי משלו, שמתאים דוקא לו.

אמנם יש נטייה לאנשים רבים לראות את סגנון החיים האישי שלהם כאידיאלי, כאשר כל מי שמחמיר יותר מהם נדמה להם כ'קיצוני', וכל מי שיקל יותר מהם - ל'מודרני' יחשב, אבל כדאי לכולם לזכור, שסגנון החיים האישי שלהם, הוא לא יותר מאשר... **סגנון החיים האישי שלהם!** הם לא קיבלו אותו ישירות מהר סיני, ואין הוא אלא תולדה של סיפור החיים שלהם, וממילא יש מקום לעוד סגנונות במשפחות אחרות.

על כל פנים, ברור שכאן בספר העוסק בענייני חינוך, אין המקום להכרעה בשאלות כאלו. תשאל כל משפחה בעצת רבותיה, ותלך בדרכה לבטח. אולם, כאשר אנו רואים נער שמתחיל להתבגר, ומתחיל לבקש דברים אחרים ממה שמקובל בבית, כאן מקום הניחו לנו להתגדר במתן עצות חינוכיות, כדי לעזור להורים לקרוא את המפה נכון, ולהגיב נכון, ובזמן.

ב. "זהו העקרון של הבית ושכל הילדים יסתדרו איתו" – האומנם?

הבה נחدد את הדיון: אם יש למשפחה קו חינוכי מסוים, עליו היא מקפידה בעקביות, אך בשלב מסוים מגיע אחד הילדים המתבגרים ומבקש דבר שונה, האם מוטל על ההורים להמשיך עם הקו שלהם, או להתגמש לקראתו?

ישנם יועצים חינוכיים האומרים להורים, כי "מה שהחלטתם שיהיה הקו של הבית - זה יהיה הקו! ואם תהיו בטוחים בעצמכם מספיק, הילדים ישלימו עם זה!".

לדוגמא: מעשה בהורים שביקשו לחגוג את בר המצוה של בנם בסגנון פשוט ובאווירה רוחנית, אך הבן מצידו ביקש שיערכו לו בר מצוה בצורה יותר יקרה ויוקרתית. ההורים הגיעו ליעוץ, והיעוץ שאל אותם: "מה אתם חושבים שנכון? איזו בר מצוה אתם רוצים לעשות לזינו?". והאם אומרת, "אבל הוא אומר שכל החברים... אך היעוץ חוזר ושואל: "ומה אתם חושבים שנכון?". וההורים עונים: "לעשות בר מצוה פשוטה". היעוץ: "אז תעשו כפי שאתם מבינים, והבן שלכם בודאי יסתדר עם זה לבסוף".

אבל לדעתי יש כאן טעות. כי הן אמנם צודקים הם, שהשאלה הראשונה היא: "מה ההורה חושב שנכון?". אבל מוכרחים לשאול גם: "במה הילד מסוגל לעמוד?", וזה תלוי בכוחות הנפש שלו, במהות החברה שסביבו, באמינות הדיווח [לפעמים מתברר שה"כולם" זה רק שלשה ילדים מבתים אמידים], במעמדו החברתי [בדרך כלל מעמד חברתי גבוה מאפשר גמישות יותר], ברמת החיבור של הילד למשפחה, ועוד.

לדוגמא: מעשה במשפחה שהילדים שלה הגיעו לבית ספר עם ילקוטים ישנים מדגם שאף אחד לא הולך איתו היום. כששאלו את האמא למה זה, השיבה שאצלם זה עקרון שלא קונים לילדים דבר חדש כל עוד הישן ראוי לשימוש. והנה, העקרון הזה בודאי שיש בו מידה של אמת, אבל צריך גם לשקול האם הילדים יכולים לעמוד בו. ובמצאות של היום, כמדומני שרוב הילדים לא יכולים לעמוד בעקרון הזה, מבלי להרגיש מסכנים, דבר שעלול לגרום להם בהמשך למרידה כלפי הבית, שגרם להם להרגשות שליליות אלו.

ויש גם מקרים שיובילו למסקנה הפוכה:

נשאלתי על ידי אמא אחת, אשר הבת שלה רוצה הערב לישון עם חברות, ואצלם בבית זה עקרון שלא ישנים אצל חברות, אבל החברה בוכה ש'כולן באות' וכו', ושואלת מה לענות. שאלתי אותה, האם לדעתה הבת יכולה לעמוד בזה או לא. ומה פירוש 'יכולה לעמוד בזה'? ברור לנו שהיום ומחר היא תתלונן ותרגיש רע עם זה, וזו לא בעיה. השאלה היא איך היא תרגיש עם זה עוד חודש-חודשיים. האם היא תמשיך להתלונן, וכבר תצרך את זה לשרשרת של תלונות, שתוביל למהלך של מרמור, או שלבסוף תשכח מהענין, ואולי אפילו תבין את האמת בגישה שלכם. ולמעשה סיימתי, שלפי הענין [היתה לי היכרות מסוימת עם המשפחה] נראה כי במקרה הזה הבת הזו כן יכולה לעמוד בכך, והאם אישרה זאת, ואכן המשיכה לאסור על ביתה לישון אצל חברות.

יש להדגיש: בודאי שאין בכוונתנו לזלזל במושג "הקו החינוכי של הבית". אדרבה! בודאי שההורים צריכים לקבוע קו ברור לבית, דבר הנותן לילדים כיוון לחיים, ויציבות רוחנית ונפשית לטווח ארוך. ולא תמיד הילדים חייבים להיות מרוצים ממנו. אך יחד עם זאת מוטל על ההורים להתיישב מדי פעם בדעתם, ולדון האם יש לעשות תיקונים בקו של הבית, על פי המציאות המתחדשת באותה נקודת זמן.

ג. מדברי גדולי ישראל בנושא

אנו מוצאים בשם גדולי ישראל, שאכן העניקו משקל לרצונותיו של הילד, לכח הסיבולת שלו, ואף לרגשותיו כלפי החברה שסביבו, בבואם לתת להורים עקרונות חינוכיים:

כתב הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל, ראש ישיבת באר יעקב: תמיד יש לזכור את דברי הגר"א זצ"ע על הפסוק הַנֶּחֱדָר עַל פִּי דְרָכָו גַם כִּי יִזְקֶינָה לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה (משלי כב, ו), שאם הולכים נגד טבעו של הנער או הילד יסור מזה ברבות הימים, ועל כן צריך לבחור לנער על פי דרכו את דרך חינוכו ואין בזה כלל, ולא כחושבים שאת כל בנייהם ובנותיהם יחנכו באותה הדרך ובאותה מידת תקיפות וכד', ועל כל ילד יש דרך החינוך שלו וממנה לא יסור (מובא בספר 'לשמש שם אהל' ח"ב עמ' א'כב).

אברך בעל חוש ביקורת מפותח, הגיע אל המשגיח הרב שלמה וולבה זללה"ה, וטען שכל ספרי הילדים והספרונים למיניהם אינם לפי רוח התורה ואי אפשר לתת לילדים לקרוא בהם. ענה המשגיח: ידידי היקר, דע לך – היסוד הראשון הוא ילדים שמחים ומרוצים [ובלשונו: 'צופרידענע קינדער'], אם יהיו לך ילדים מרוצים או תצליח בחינוכם [וכוונתו היתה לרמוז, כי מכלל הן אתה שומע לאו] [עפ"י אבני שלמה ח"א עמ' ס].

נשאל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, לגבי ילד בחיידר בן תשע, בתלמוד תורה בקרית ספר. בהפסקה כולם משחקים בכדור כעין כדורגל, יחד עם המלמד, אך אמו אינה מרשה לו לשחק עמהם, והוא ממורמר, מהו אחרת מכולם. והשיב: היא יכולה לתת לו לשחק (יתד נאמן ערב פסח תשע"ז). כנראה עתיד להתפרסם בספר דרך שיחה החדש, מפי הג"ר אליהו מן שליט"א.

ד. דוגמאות מעשיות נפוצות

בפרק זה נביא מספר דוגמאות שכיחות, עם היחס החינוכי המומלץ, לאור הנסיון. כלל הדברים הוא, כי פעמים רבות הנטיה הרווחת בקרב הורים, כשילד מתחיל להיפתח - לסגור אותו יותר. אבל הכיוון הנכון הוא הפוך, כשילד מתחיל להיפתח - אזי כנראה שהוא זקוק ליותר אויר סביבו, וזה הזמן לפתוח לו יותר, וכך מפחיתים את רמת הסיכון שלו [העיקרון יוסבר יותר בפרק הבא].

אמנם חובה לציין בראש כל הדוגמאות, כי אין כאן שום כללים קבועים, וצריך בכל מקרה לגופו להפעיל שיקול דעת, ואף להתייעץ עם רבנים ומחנכים, ובעיקר להתפלל לסיעתא דשמיא שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

ספורט

ישנן משפחות השוללות לגמרי משחקי ספורט ככדורגל, כדורסל, וכד', לעומת משפחות אחרות המתירות את זה. אם ההורים רצו לחנך בדרך הראשונה והילד מושך לדרך השניה, יתכן שזה מעיד על צורך פנימי בריגושים והוצאת מרץ, ואם כן **אולי** עדיף להתגמש ולהרשות לו זאת, כל עוד הוא שומר על גדרי ההלכה והצניעות. אמנם הרבה פעמים יש להורים הסתייגות מספורט בגלל שמגרשי הספורט מושכים אליהם נערי שוליים, וזו אכן בעיה שדורשת בירור רחב בפני עצמו, כאן אנו מדברים רק על הספורט מצד עצמו. יצוין, שבענין משחק כדורסל לבחורי ישיבה היו חילוקי דעות בין הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל ראש ישיבת באר יעקב, לבין המשגיח הרב שלמה וולבה זללה"ה. דעת הגרמ"ש שפירא זצ"ל היתה שאין לבחורי ישיבה לשחק כדורסל כלל, ואילו הרב וולבה זללה"ה סבר אדרבה שחייבים לעסוק בספורט, ושזה תרופה גדולה נגד יצרי בני הנעורים.

מוזיקה

אם מבחינתכם מוזיקה חסידית או חלק ממנה זה דבר מודרני מדי, או שמוזיקה מזרחית אינה מתאימה לכם, או שלימוד נגינה לילדיכם אינו בתכנית כלל, אך ילדיכם כן נמשכים לזה, יש לשקול **אולי** להתפשר עמהם בנושאים אלו.

מאכלים שונים

נניח שיש משפחה המתנזרת ממאכלים ומשקאות שאינם מתאימים לרוחה המשפחה או לרוח בני התורה, כגון: פיצוח גרעינים, מסטיקים, בירה, משקאות אנרגיה למיניהם, וכד', והילדים כן רוצים. שוב, יש לשקול **אולי** להתפשר עמם על חלק מדברים אלו. ולא הכל ישחור לבן, יש גם אפשרויות ביניים. למשל יש משפחות שמרשות לילדים מסטיק רק בבית ולא בחוץ, כי בחוץ זה רחובי. יש מקום גם לגישה כזו. מאידך יש גם מקום לומר הפוך, שלבית אנחנו לא מרשים להכניס את זה, אבל בחוץ אנו לא אוסרים. וכן יש אפשרות לפשרות מסויגים נוספים, כמו למשל משקאות מסוימים רק בשמחות, או דברים מסוימים רק בחופש, וכד'.

פלאפון כשר

מה קורה אם אנו מסתייגים - ובצדק רב - מלהרשות לבן המתבגר להחזיק פלאפון כשר משלו. החששות מובנים, בודאי שזה לא לכתחילה. אבל אם הבן בא ואומר שלרבים מחבריו יש, וגם הוא רוצה, יתכן שיש מקום להרשות לו זאת, שזה הרע במיעוטו, ומנסיון, בדרך כלל לא יוצאות תקלות רבות מפלאפון כשר. הכוונה כאן ל'**כשר' ממש**, בהכשר ועדת הרבנים לענייני תקשורת, ולא ליתואם כשרי או כל תחליף אחר. אם כי יש לציין שלא בהכרח שדווקא ההורים צריכים לממן את זה. בחלק מהמקרים יש מקום לומר לילד, אם אתה רוצה פלאפון כשר אנחנו לא מתנגדים, אבל תממן את זה אתה. כמובן שזה תלוי לפי הענין, ואם יש לו כסף משלו, ובשיקולים נוספים.

עבודה בבין הזמנים או בסופי שבוע וכד'

כאשר נער מבקש לעבוד ולהרוויח כסף בבין הזמנים או בסופי שבוע וכד', הרי שמצד אחד החששות מכך גדולים ואף מוצדקים. אך מצד שני, ידועים לי מקרים רבים של נערים במצבים שונים ואף בחורי ישיבה מסוימים שעבדו באופן חלקי בזמנם הפנוי, והדבר דווקא היטיב עמם, חיזק להם את הבטחון עצמי, העניק להם רחבות הדעת, ובסופו של דבר קיבלו מזה כח לעמוד בחובותיהם הלימודיות ביתר שאת. לכן יש לשקול ענין זה על שני צדדיו בישוב הדעת, תוך התייעצות עם אנשי חינוך, ולא לשלול מראש באופן אוטומטי את העבודה. כמובן שחלק משמעותי מהשיקולים, הם מהות העבודה, אשר ככל שהיא קשורה יותר לתחום תורני, או לפחות באורח חרדית, הדבר מוסיף יותר משקל לצד החיובי.

ה. מה תהיה התוצאה מהגמשת הקן החינוכי?

השאלה הגדולה היא, מה תהיה התוצאה מההתגשמות בקו החינוכי? ובכן, יש ויש. **ישנם מקרים** בהם ההתגשמות הזו משיגה את מטרתה באופן ישיר, כלומר שהנער מתרווח לו במרחב החדש שהורחב לכבודו, ומפסיק לבקש דברים ש'מחוץ לגדר'. **ישנם מקרים** בהם הנערים הללו לא מסתפקים בכך, ומוסיפים לבקש ולחפש עוד כהנה וכהנה הנאות וחוויות, מן המותר ומן האסור. נשאלת השאלה, אם כן בעבור מה להתגמש, אם בלאו הכי יש סיכוי שהם רק יגדילו את תיאבונם עוד ועוד? והתשובה בקצרה: **ההתגשמות מצמצמת סיכונים**.

נסביר את הדברים. באותם מקרים בהם ההורים הרחיבו גבולות, והילדים מצידם המשיכו לבקש עוד הרחבות, אזי ההורים עלולים לסבור כי "**בגלל שאנחנו הרחבנו להם - לכן הם מרחיבים עוד!**" אילו היינו מתעקשים להשאיר את הגבול במקומו הקודם - היה יותר טוב".

אולם לדעתך, זוהי פרשנות לא נכונה. האמת היא, כי ברוב ככל המקרים, אותם גבולות שהילד לבסוף פרץ - הוא היה פורץ אותם גם בלאו הכי! כי הפריצה אינה נובעת מן האישור החלקי שההורים נתנו, אלא מכך שיש לנער **בתוכו** אנרגיה שלילית, שגורמת לו צורך לפרוץ גבולות.

אדרבה, במה שההורים הרחיבו את הגבולות, הם הרויחו, שהוא פחות מרד. הוא פחות "רע" בעיני עצמו והמשפחה, כי הגבולות הורחבו. הפכנו אותו מ'מורד במאה אחוז' ל'מורד בתמישים אחוז' בלבד. וממילא בסך הכל זה יגרום לו **שלא להתדרדר** עמוק מאד, אלא לשים לעצמו גבולות כלשהם, כי הוא לא מרגיש כל כך שלילי בעיני עצמו, וכן עשוי **לזרז את תהליך ההתפכחות והשיבה שלו**, משום שהוא מרגיש שלא התרחק מאד מדרך הבית, ועדיין הוא נורמלי יחסית בעיניהם.

לשם המחשה: אם אנו היינו רוצים שהילדה תלך עם שרוול עד כף היד, אבל ויתרנו לה שתלך בשרוול עד לאחר המרפק בלבד, אך לבסוף היא קיצרה את השרוול עד חצי המרפק, הרי בכך שאנו מציידנו פתחנו לה מעט את הגבול, אנו **צמצמנו לה את המרד**, שלא תמרוד 70 ס"מ אלא 30 ס"מ...

ואמנם נכון הוא, שמכל מקום בחלק מהמקרים ההורים שהקילו סיעו לבנם בכך, למשל אם קנו לו כדורגל, ולבסוף הוא הלך ושיחק עם זה אצל חילונים, הרי שלכאורה מצד המציאות הטכנית, ההורים קידמו אותו למטרה יותר מהר ממה שיכל להגיע אליה בעצמו. יש בזה מידה מסוימת של אמת. ומכל מקום ברוב המקרים זה רק קידום **טכני** ולא **מהותי**, כי ברוב המקרים הוא היה מגיע לשם בעצמו, רק קצת יותר מאוחר.

כללו של דבר, כמעט כל הקלה שכזו, כרוכה בלקיחת הימור מסוים, ואין מנוס מכך בדורנו. אכן ניתן לומר באופן קרוב לודאי, שהורים **שמתעלמים** לחלוטין מן המצב בשטח, ופועלים אך ורק לפי עקרונות מוקדמים, לוקחים סיכון גבוה יותר, ובסופו של דבר משלמים על כך **מחיר חינוכי יקר יותר**, בדמות ילדים הנוטים מן הדרך. [מי שרוצה לברוח מכל חשש סיכון אפשרי, ולהיות בטוח לחלוטין שילדיו לא יוכלו להיחשף אף פעם לכלום, ייאלץ לעבור לגור על הירח, שם לעת עתה אין שום סיכונים...].